

Ýalkymly ýazyjy

Category: Kitapcy, Publisistika, Romanlar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Ýalkymly ýazyjy ÝALKYMLY ÝAZYJY

Soňky döwür bir temanyň üstünde işleýärin:

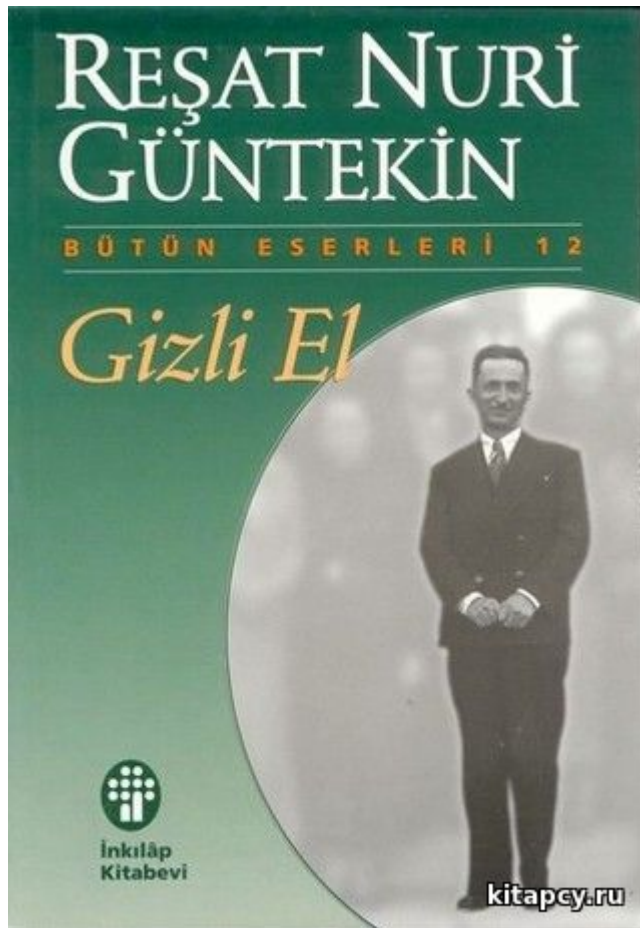
Ýakyn syýasy taryhy türk edebiýatyndan okamak. Meniň bu sözüm köplere geň eşidilip hem biler: heý-de, taryhy romanlardan öwrenip bolarmy?

Tomas Piketti «**Kapital we idelogiýa**» kitabyňyň sözbaşysynda çeper edebiýatdan nähili peýdalanyşyny aýdypdy.

Diňe Piketti-de däl, Angliýanyň we Fransiýanyň syýasy-ykdysady taryhyna **Dikkensiň** ýa-da **Balzagyň romanlaryny** okamazdan düşüňip bolarmy? Dünýäniň saýlama okuw jaýlaryndan **Dýuk uniwersitetinde** «Şekspir we maliýe bazarlary» sapagy bar!

Romanlarymyzyň ýakyn taryhymyzyň ykdysady-syýasy durmuşy barada näme ýazandyklary bilen gyzyklandym. Meselem:

«- Atatürk döwri tankyt edilmezdi» aýyplamasynyň ýalňyşdygyny romanlar arkaly görkezmek mümkin:

– Reşat Nuri Güntekiniň 1924-nji ýylda çap edilen **«Gizlin el»** (“Gizli El”) romanynda urdumşalygy we tanyşparazlygy batyrgaýlyk bilen ýazdy. 30-njy ýyllary gürrüň berýän **«Anadoly bellikleri»** (“Anadolu Notları”) eserinde we **«İň soňky gaçybatalga»** (“Son Sığınak”) romanynda respublikan režimiň şowsuzlyklarynyň üstünde durup geçdi...

– Ýakup Kadri Karaosmanogly 1932-nji ýylda ýazan **«Keseke»** («Yaban») romanynda diňe intelligensiýa gönükdiren tankydy belliklerini däl, türk daýhanynyň ýeňişden binesip galyşyny beýan etdi. **«Ankara»** eserinde diýdimzor polis režimini gazaply ýazgardy...

– Memduh Şewket Esendalyň 1934-nji ýylda ýazan **«Aýaşly we kärendeçileri»** (“Ayaşlı ve Kiracıları”) romanynda paýtagtdan epizodlar berip, býurokratiýa garşy agyr tankydy bellikleri etdi...

Hawa, bu temanyň üstünde entek işlemekçi. Belki, bu barada bir gün ýazarynam.

Ýene bir mysala degip geçeyin:

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

AYAŞLI İLE KİRACILARI

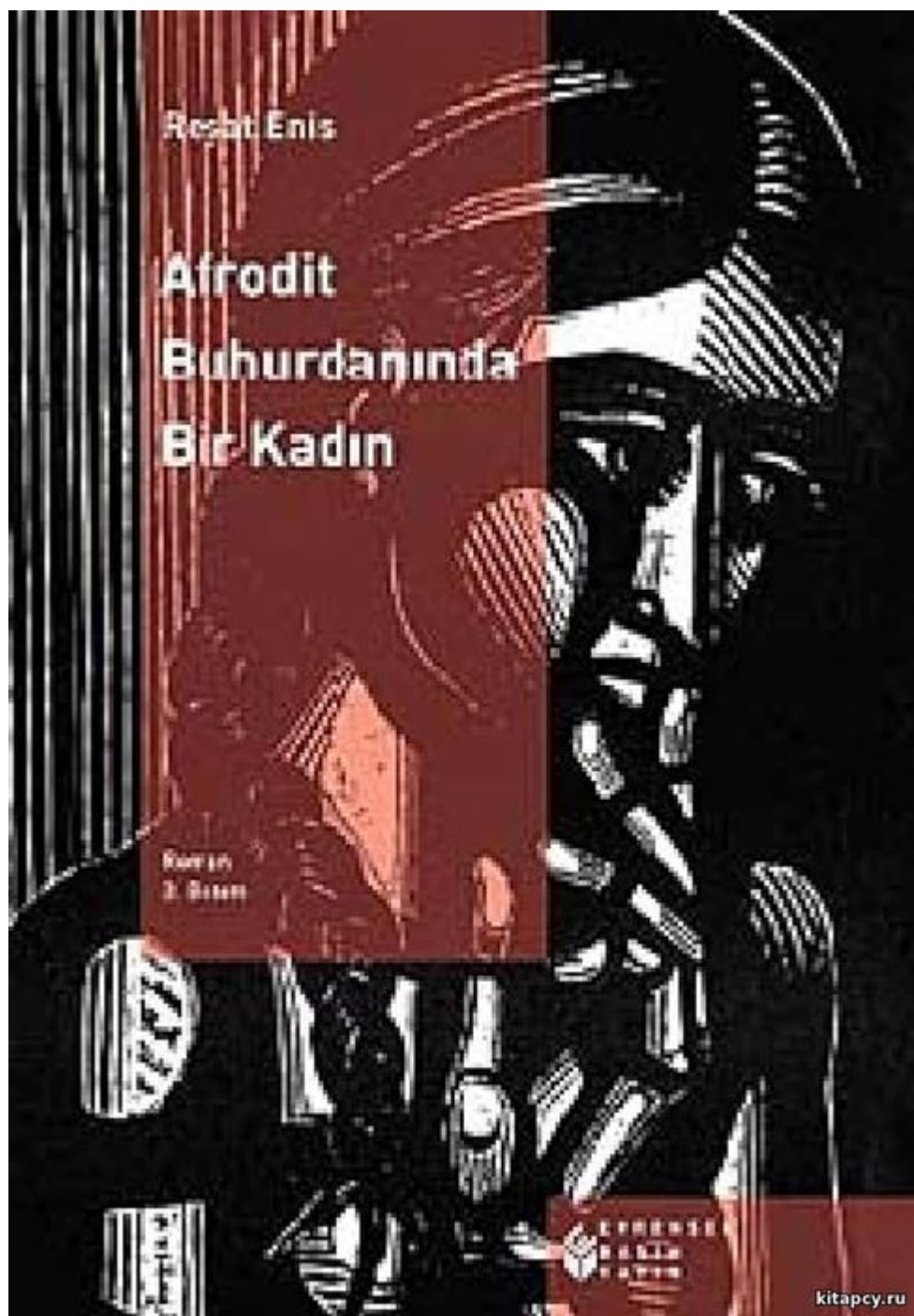
* * *

Başymyza inen ykdysady krizisiň halka ýetiren täsiri beýleki çöküşliklere garanda bu gezek diýseň agyr boldy. Munuň bir sebäbi, zähmetkeşleriň saçagyna we gaýrylara kömekçi güýç bolup duran oba bilen aragatnaşygynyň doly kesmegi bolup bilermi? Ýerliler bilen baglanyşygyny düýbünden üzen «işçi-daýhan» indi doly proletariat synpyna öwürüldimi?

Bu öwürülişiň romanyny haçan okap bileriskä?

Taryhymyzda işçileriň ilkinji staçkasyny (iş taşlaýysyny) 1872-nji ýylda Kasympaşa gämi ussahanasynyň işçileri geçirdi.

Ilkinji staçkadan 55 ýyl soň Mahmut Ýesari **«Çulluk»** romanynda temmäki önümçiliginde işleýän işçileriň agyr zähmet şertlerini, ýetde-gütdeliklerini ýazdy. (Özem bu romany ýazmak üçin bir hepde temmäki kärhanasynda işledi!)

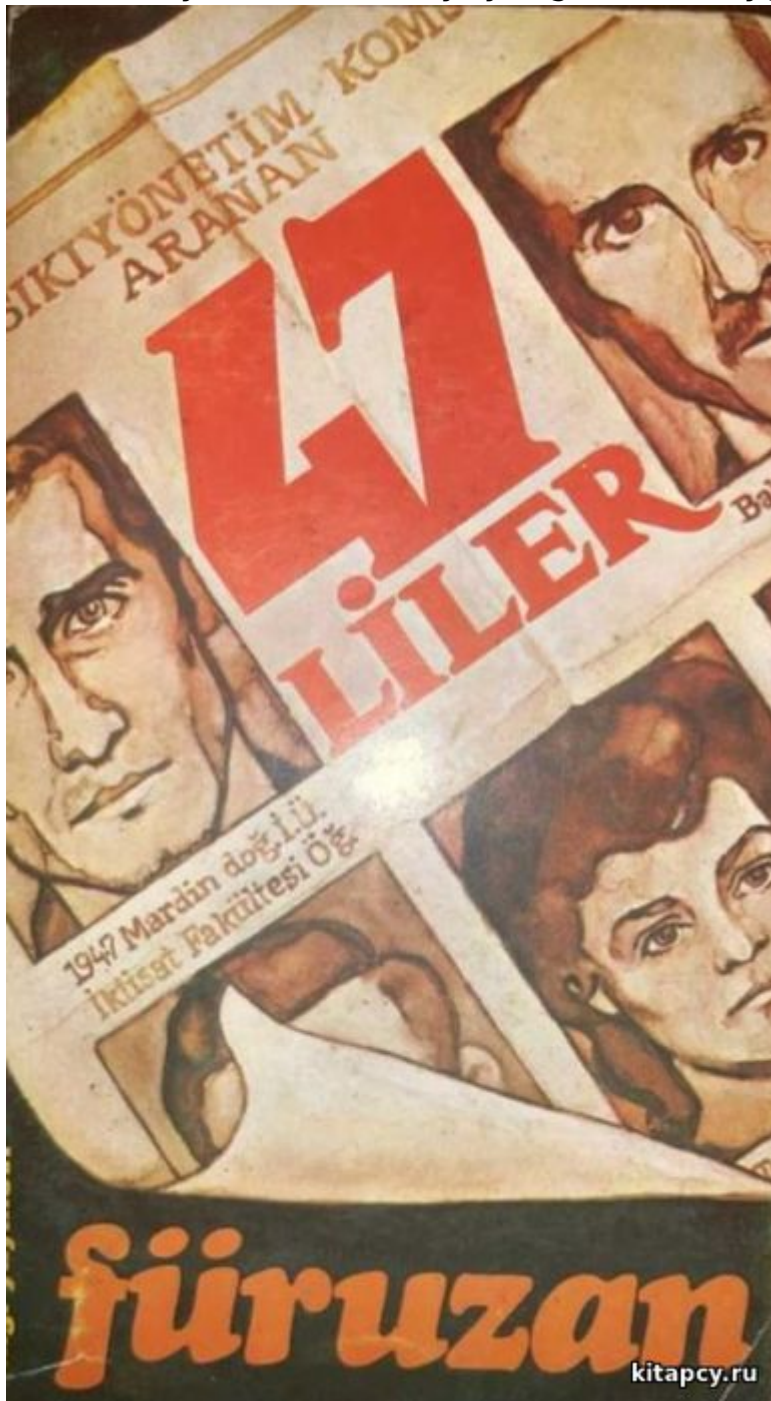
Reşat Enis 1938-nji ýylda çap etdiren **«Afrodita kadilosyndaky aýal»** (“Afrodit Buhurdanında Bir Kadın”) romanynda magdan işçileriniň eksplutatirlenişini suratlandyrdy. Dokument ýaly şeýle taryhy maglumatlary **Kemal Tahyryň** ýa-da **Attila Ilhanyň romanlaryndanam** tapyp bilersiňiz...
Daýhanlaryň iş şertleri hakda («Bereketli ýerler hakda» /

“Bereketli Topraklar Üzerinde” we beýlekiler) iň gowy eserleri ýazan **Orhan Kemal** bolsa gerek...

Uzatmaýyn, näme diýjek bolýanymy ýazyjy Stefan Sweýg gowy aýdyp geçipdir:

«Bir maglumatyň original elýazmaly, köne arhiwler tarapyndan tassyklan bolmagy şol maglumatyň ynamlydygyny we hakykata laýykdygyny aňlatmaýar. Şol bir wagtyň özünde bir we birmeňzeş wakanyň döwrüň synçylary tarapyndan nähili geň galdyryjy tapawutlylykda Mariýa Stýuart wakasyndan başga ýerde anyklanyp bilinmez...»

Romanlaryň deňsiz-taýsyz gollanmadygyny gözden salmaň.

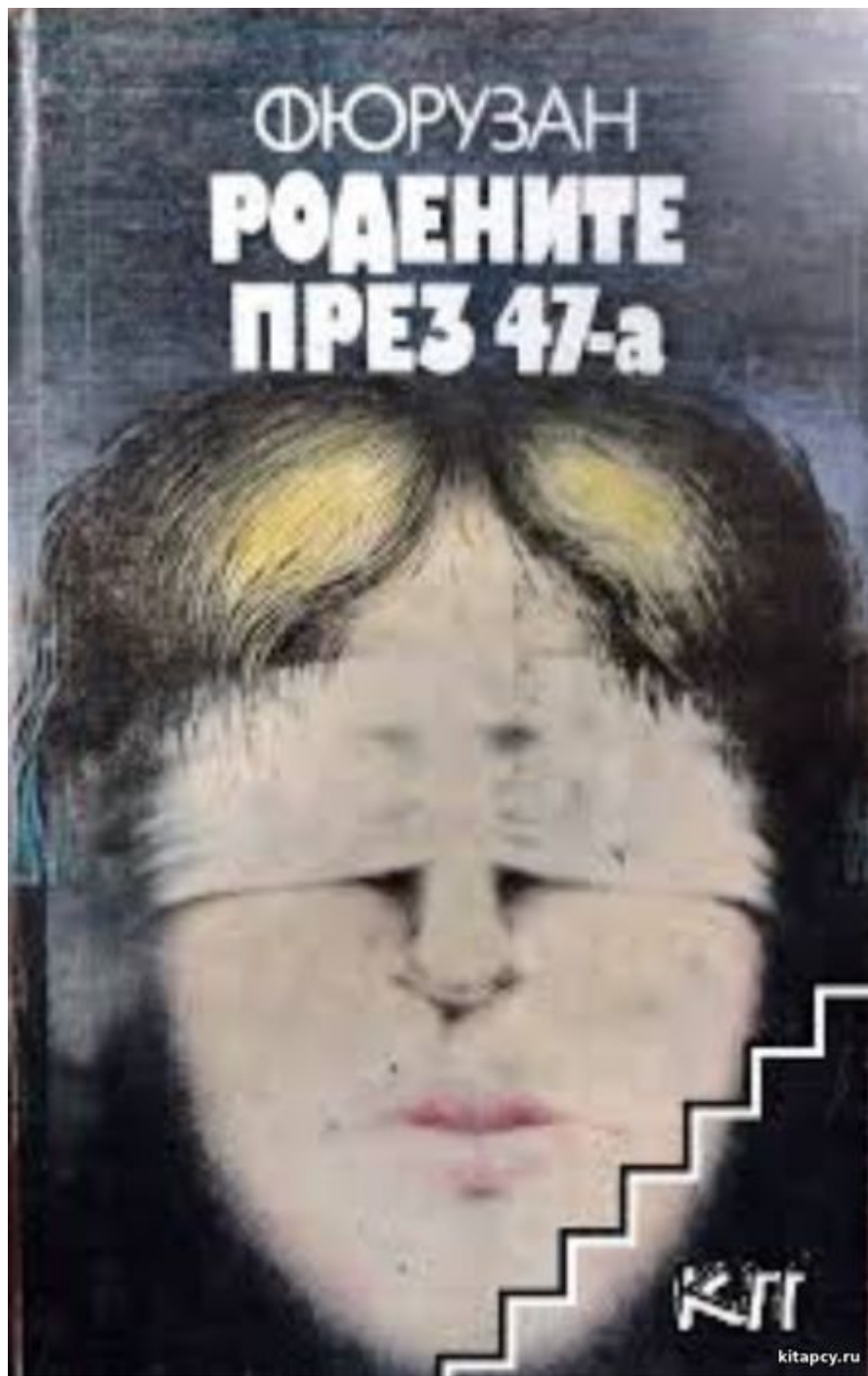

* * *

Käbir romanlaryň durmuşymda aýratyn orny bar:

Sahabynda harby ýagdaýdaky hökümet tarapyndan gözlenen «68-nji ýyl neslinden» rewolýusioner portretleriň bolan Füzuzanyň **«Kyrk ýediler» romany** ýaly! 1980-nji ýylyň 12-nji sentýabryndaky harby döwlet agdarlyşygynyň bolup geçen döwründe ýere gömlen sahaby ýyrtyk kitapdy...

Füzuzanyň 1971-nji ýylyň 12-nji martynda bolup geçen harby döwlet agdarlyşygyny suratlandyrýan bu romanyny «howply» hasaplap başga bir agdarlyşygyň bolan günlerinde howla gömüp goýupdyk. Birnäçe ýyl geçenden soň howlymdaky kitaplary «mazarlaryndan» çykardym. Şindizem şahsy kitaphanamyň tekjesini bezäp dur...

Geçen ýekşenbe günü Füzuzanyň aradan çykandygyny eşitdim. Ýadygärlik üçin gol çekip beren kitaplary elýeterimden uzakdaky şahsy kitaphanamda bar. Bu ýazyjy hakda ýazylan **«Füzuzan hakda bir kyssa»** (“Füzuzan diye bir öykü”) kitaby bolsa ýanymdady, gaýtadan okamaga başladym...

Hernäçe **«12-nji mart romançylarynyň»** arasynda görkezilýänem bolsa, meniň pikirimçe Füzuzan eneli-gyz gatnaşyklarynyň psihologiki çuňlugyny iň gowy suratlandyrýan özboluşly edebiýatçylaryň biri.

Ýazyjynyň parlak at-owazasy hemişe aňymyzda ýalkym saçar durar...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 13.02.2024 ý. Publisistika